

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ

Αντιφατική και ανολοκλήρωτη η Μεταρρύθμιση

Η πρώτη δωρεάν παραχώρηση Εθνικών Γαιών γίνεται με το Νόμο της 20.2.1848. Αφορά στην αστική αποκατάσταση των γεωργών και δεν ξεπερνά το 1 στρέμμα για κάθε γεωργό. Σύμφωνα με την απογραφή του 18 48.6 συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας είναι 986.731 κάτοικοι κι είναι φανερό συμπερασματικά (μια που η πρώτη γεωργική απογραφή έγινε το 1861) ότι οι αυτοδύναμοι παραγωγοί που δικαιούνται με το νόμο του 1848 από ένα στρέμμα για ανέγερση κατοικίας, δεν μπορούν λογικά να ξεπερνούν τις 150. 000 κι αυτό απογράφει και τη βαρύτητα της πολιτικής πράξης, αλλά και το μέγεθος της γης που διανεμήθηκε.

Ο Σβορώνος αναφέρει σχετικά ότι μέχρι το 1856 παραχωρήθηκαν μόνο 280.000 στρέμματα απ' τα 7.210.000 στρέμματα -που αποτελούσαν τις Εθνικές Γαίες, ενώ 3.000.000 στρέμματα περίπου υπολογίζεται ότι καταπατήθηκαν και σφετερίστηκαν από τους ισχυρούς της εποχής.

Ο αγροτικός πληθυσμός αποτελεί το 60% του πληθυσμού της Ελλάδας και το 60% των αγροτικών οικογενειών δεν έχει καμιά απολύτως ιδιοκτησία όπως και τον καιρό της τουρκοκρατίας, ενώ οι μικροϊδιοκτήτες στα ορεινά και στα νησιά έχουν από 5—10 στρέμματα.

Στις πεδιάδες οι γαιοκτήμονες κρατούν τις τεράστιες εκτάσεις των τσιφλικιών, ενώ περιθωριακά υπάρχουν και λίγες ιδιοκτησίες 50—200 στρεμμάτων. Απ' το 1840 ως το 1860 οι μεγάλοι γαιοκτήμονες διευρύνοντας τις εκτάσεις των τσιφλικιών τους, διπλασιάζουν την καλλιεργούμενη επιφάνεια της Ελλάδας, κι αποτελούν σημαντική δύναμη επιρροής στην Ελληνική Βουλή του 1862. Στο μεταξύ ένας Νόμος, (της 16.10.1856) δείχνει οριακά μια νέα ποιότητα πολιτικής γης. Σύμφωνα μ' αυτό το νόμο μπορούσαν να παραχωρηθούν οι καλυμμένες με αγριελιές περιοχές σε κάθε γεωργό που θ' αναλάμβανε την υποχρέωση:

(α) να κεντρώσει τις αγριελιές και να τις φροντίσει ώστε να αυξηθεί η ελαιοπαραγωγή και
(β) να επιστρέψει μετά 12 χρόνια τη μισή απ' την έκταση που καλλιέργησε στο κράτος.

Το άρθρο «Ιδιοκτησία και πολιτική γης» είναι αναδημοσίευση από το νέο βιβλίο του καθηγητή Δημήτρη Ρόκου, που τιτλοφορείται «Κτηματολόγιο και αναδασμός — πολιτική γης», που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις Ν. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ και ΣΙΑ Ε. Π.Ε. — Αθήνα 1981 και πωλείται στην ΑΙΧΜΗ και σε όλα τα βιβλιοπωλεία.

Η πολιτική αυτή, πολιτική αντιπαροχής, αύξησης της παραγωγικότητας, βελτίωσης της χρήσης γης και ταυτόχρονα αγροτικής αποκατάστασης ακτημόνων καλλιεργητών θα μπορούσε να θεωρηθεί οριακά θετική, 35 χρόνια μετά την έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα στην Ελλάδα των 47.516 τετραγωνικών χιλιομέτρων και του 1.062.627 κατοίκων.

ΠΑΛΙ... ΑΚΤΗΜΟΝΕΣ

Μέχρι το 1862 ο Δ. Στεφανίδης (Αγροτική Πολιτική τ. Α. Αθήνα 1948) αναφέρει ότι πέρασαν στα χέρια των ευπορότερων κι επιτηδειότερων αστών 600.000 συνολικά στρέμματα Εθνικών

Γαιών, ενώ οι «Έλληνες αγρότες της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας παρέμεναν κατά κανόνα ακτήμονες».

Με τη συνθήκη του Λονδίνου του 1864 και την προσάρτηση των Επτανήσων (2.695 τ. χλμ.) ουσιαστικά προστέθηκαν στη μέχρι τότε καλλιεργούμενη γη της Ελλάδας 1.513.925 στρέμματα, δηλαδή περίπου 22% της συνολικής, αλλά ταυτόχρονα ανάκουσαν και τα προβλήματα ρύθμισης των Φεουδαρχικών σχέσεων της βενετοκρατίας που αντιμετωπίστηκαν με την κατάργηση των τιμαριωτικών βαρών. (Νόμοι ΡΝΒ του 1866 ΣΜΔ του 1867 κ.λ.π.). Το 1871 με το Νόμο ΥΑΑ, σε κάθε οικογένεια παραχωρείται έκταση 40 στρεμμάτων (ποτιστικών) ή 80 (ξηρικών) με διευκόλυνση της αγοράς της από κατοίκους της περιοχής ακτήμονες και μικρούς κληρούχους, και αποπληρωμή της αξίας της που οριζόταν από ειδική κρατική επιτροπή σε 26 χρόνια, με χρεωλύσιο 3% και τόκο 2%. Και πάλι όμως ωφελημένοι είναι οι μεγαλογαιοκτήμονες που εξακολουθούν να μεγαλώνουν τα τσιφλίκια τους.

Ακόμα το 1871 με Νόμο οι «εμφυτεύσεις» σε εθνικές γαίες, δημόσια κι εκκλησιαστικά κτήματα παραχωρούνται με διευκόλυνση της αγοράς τους απ' τους «εμφυτευτές» τους και αποπληρωμή σε 18 χρόνια με χρεωλύσιο 4% και τόκο 4%.

Με τη Διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης (10 Μαΐου 1881), προσαρτάται στην Ελλάδα η Θεσσαλία και τμήμα της Άρτας συνολικής έκτασης 13.395 τ.χλμ.) που αποτελούνται από τσιφλίκια.

Ο Ζωγράφος και οι άλλοι τσιφλικάδες της Θεσσαλίας, κι ο Καραπάνος της Άρτας βρίσκουν στον απελευθερωτικό Ελληνικό στρατό και στην Ελληνική εξουσία που

εγκαθιδρύεται, τους προστάτες του «ιερού δικαιώματος» της ιδιοκτησίας τους, ενώ οι Θεσσαλοί βουλευτές Ταρμπάλης και Αδαμόπουλος, ο Αρτινός Παχύς κι ο Ζυγομαλάς της Αττικής, αγωνίζονται ηρωικά αλλά μάταια να προστατέψουν τα δικαιώματα, των συμπατριωτών τους κολίγων, που παρέμειναν κολίγοι και μετά την απελευθέρωση.

Πραγματικά η χωρίς επανάσταση η κατάκτηση προσάρτηση

αυτών των περιοχών, συντέλεσε στην αναγνώριση και προστασία απ' την Ελλάδα των ιδιοκτησιακών σχέσεων στη γη, σχέσεων που μπορούν να περιγραφούν αδρά με τα παρακάτω στοιχεία π.χ. για τη Θεσσαλία:

24.548 οικογένειες γεωργικές
11.006 κολίγοι

459 έμμισθοι καλλιεργητές
σε 280 τσιφλίκια

ΠΩΣ ΔΙΑΤΗΡΟΥΝΤΑΙ ΟΛΑ ΤΑ ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ

Οι Έλληνες και Τούρκοι τσιφλικάδες της Θεσσαλίας διατηρούν και μετά την απελευθέρωση της τα τσιφλίκια τους, οι κολίγοι βλέπουν ότι η αποτίναξη του τούρκικου ζυγού δε σημαίνει καμιά απολύτως αλλαγή στην οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση, κι έτσι γεννιέται αντικειμενικά το σοβαρότερο για την Ελλάδα του 1881 πρόβλημα: «το Αγροτικό ή Θεσσαλικό ζήτημα» πού έμελλε να παίξει σπουδαίο ρόλο στην οικονομικοκοινωνική εξέλιξη της χώρας για πολλά χρόνια, μια που η πολιτική της ανερχόμενης αστικής τάξης, άτολμη παρελκυστική και διφορούμενη δεν μπόρεσε όχι μόνο στην πράξη, αλλά ούτε και θεωρητικά να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια ουσιαστική αγροτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα.

Ο Γιάννης Κορδάτος στην Ιστορία του Αγροτικού Κινήματος στην Ελλάδα, αναλύει σε βάθος την ιδιοκτησιακή διάρθρωση της Ηπείρου και της Θεσσαλίας του 1881 και περιγράφει τους ατελέσφορους κοινωνικούς αγώνες πού ξεκίνησαν στις ανώριμες για κοινωνική αλλαγή συνθήκες της εποχής. Οι συζητήσεις στη Βουλή για απαλλοτρίωση των τσιφλικιών συνάντησαν την αντίδραση των τσιφλικάδων που κυριαρχούσαν και το 1882 και το 1883, ενώ ο Χ. Τρικούπης εκπρόσωπος της ανερχόμενης αστικής τάξης και του μεγάλου κεφαλαίου, τάχθηκε με το μέρος τους επικαλούμενος τη συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας της ιδιοκτησίας για να διασώσει ουσιαστικά τους τσιφλικάδες.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Σε μια συνολική θεώρηση, απ' την ανεξαρτησία ως το 1882 και με βάση τους παρακάτω κυρίως νόμους διανεμήθηκαν αντίστοιχα:

Νόμος 26.5.1835 «Περί προικοδοτήσεως των Ελλήνων» ...	145.000	στρ.
N.13.11.1836 «Περί εκποιήσεως φθαρτών εθνικών κτημάτων»	151.000	
N. ΥΛΑ 1871 «Περί διαθέσεως και διανομής Εθνικής γης»	2.540.000	
N. Τ.Π. 1871 «Περί των γενομένων εμφυτεύσεων κλπ.»	310.000	
.....	3.146.500	

Από το 1909 με την επανάσταση στο Γουδί, η αστική τάξη επιχειρεί μ' εκπρόσωπο της τον Ε. Βενιζέλο, να προβεί σε μια περιορισμένη αγροτική μεταρρύθμιση, καταργώντας το φεουδαρχικό καθεστώς της Κέρκυρας (αγρολυσίες) δημιουργώντας συνεταιρισμούς, βάζοντας τα θεμέλια — θεωρητικά— για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών κ.λ.π.

Τον ίδιο καιρό, στις 11 Νοέμβρη του 1909 κι αργότερα στις 27 Φεβρουαρίου 1910 γίνονται μαζικά παναγροτικά συλλαλητήρια. ενώ ταυτόχρονα ιδρύονται κι οι πρώτοι Αγροτικοί Σύλλογοι.

Η κοινωνική αναταραχή κι οι Αγροτικές διεκδικήσεις κορυφώνονται με τα γεγονότα του Κίλελέρ κι η Βουλή του 1911 αφιερώνει από 16-19 Μαρτίου του 1911 τις συζητήσεις στο Αγροτικό Ζήτημα της Θεσσαλίας. Η αντιπαράθεση των εκφραστών των συμφερόντων των τσιφλικάδων βουλευτών (Ι. Αθανασάκης, Χ. Βοζίκη κ.λ.π.) και των αγροτιστών (Θεσσαλών βουλευτών και Αλ. Παπαναστασίου, Π. Φραντζή, κ.λ.π. της ομάδας των «Κοινωνιολόγων») έγινε πάνω στην διατύπωση του άρθρου 17 του Συντάγματος, πού τελικά - θεωρητικά τουλάχιστον έβαλε τη βάση για δυνατότητα αναγκαστικής απαλλοτρίωσης των τσιφλικιών.

Η λύση του προβλήματος των Ελληνικών Γαιών (πού δεν είχαν ενδιάμεσα καταπατηθεί στα 50 χρόνια απ' την Επανάσταση του 1821), απ' την Κυβέρνηση Κουμουνδούρου, η αγορά αργότερα και η διάθεση σε ακτήμονες καλλιεργητές και πρόσφυγες, των τσιφλικιών της Θεσσαλίας, των Στεφάνοβικ, Τοπάλη, Καρτάλη και Μπαλτατζή έκτασης περίπου 700.000 στρεμμάτων, συντέλεσαν στο να έχει πραγματοποιηθεί μέχρι το 1911 η διανομή εθνικών γαιών συνολικής έκτασης 2.650.000 στρεμμάτων, αξίας 90 εκατ. δρχ. με 357.217 παραχωρητήρια. Έτσι η μέση παραχωρούμενη έκταση είναι 7,4 περίπου στρέμματα κι η αξία της 251,6 δρχ. Και πάλι όμως, τίποτε δεν είχε διασφαλίσει το πέρασμα αυτών των Εθνικών Γαιών στα χέρια αυτοδύναμων παραγωγών - καλλιεργητών κι ακτημόνων κι οι κοινωνικές κι οικονομικές συνέπειες είναι φανερές.

Το 1912 με τους Νόμους ΔΙΘ και ΔΜΘ εξαγοράζονται στη Θεσσαλία τα αγροκτήματα Κ. Ζάππα, τα τσιφλίκια του Μουφίτ βέη και του Νεκή πασά κι άλλα αγροκτήματα έκτασης περίπου 500.000 στρεμμάτων και διανέμονται σε ακτήμονες αγρότες.

Συνολικά έτσι αποκαθίστανται 7.700 ντόπιες και προσφυγικές οικογένειες.

ΟΙ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΕΙΣ

Το 1913 με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου και ως αποτέλεσμα των νικηφόρων βαλκανικών πολέμων προσαρτώνται στην Ελλάδα ή Μακεδονία, ή Κρήτη, τα νησιά του Αιγαίου (εκτός απ' την Ίμβρο, την Τένεδο και τα Δωδεκάνησα) και το υπόλοιπο τμήμα της Ηπείρου.

Προστίθενται έτσι στην Ελλάδα άλλοι 2.086.269 κάτοικοι και 57.097 τετραγωνικά χιλιόμετρα γης.

Εκτός απ' τα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη που οι ιδιοκτησίες είναι μικρές, στη μεγάλη πλειοψηφία τους στη Μακεδονία και στην Ήπειρο επικρατούν τα μεγάλα τσιφλίκια σε συνδυασμό όμως με την μικρή επίμορτο καλλιέργεια.

Υπάρχουν ακόμη και πολλά μοναστηριακά τσιφλίκια (Χαλκιδική, Θάσος).

Γυρνώντας για λίγο στη Θεσσαλία βλέπουμε ότι απ' την προσάρτηση της μέχρι το 1917 για την αποκατάσταση των Θεσσαλών γεωργών, αγοράστηκαν από το κράτος (Θεσσαλικό Γεωργικό Ταμείο) και διανεμήθηκαν σε 7. 100 αγροτικές οικογένειες: 514.700 στρέμματα (Στεφανοβίκεια κτήματα) 80.000 στρέμματα (Μουφήτεια κτήματα) 120.000 στρέμματα (Καρτάλεια και Τοπάλεια κτήματα) 350.000, στρέμματα (Ζάππειο κτήματα)

ΝΕΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Το 1918 απογράφονται στην Ελλάδα 2.259 μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες, κι η συνολική έκτασή τους ξεπερνάει το μισό της καλλιεργούμενης γης της.

Η πολιτική γης στην Ελλάδα, στην περίοδο 1917—1932, σημαδεύεται αποφασιστικά:

(α) απ' τη μορφοποίηση κι ανάπτυξη του αγροτικού κινήματος, που θεμελιώθηκε στους αγώνες των αγροτών του 1910—1912,

(β) απ' την εναλλαγή στην εξουσία των φιλελευθέρων (1917—1920), των συντηρητικών (1920—1922) και των Κυβερνήσεων που ακολούθησαν την Κυβέρνηση του Στ. Γονατά (1923),

(γ) απ' την τεράστια πολιτικο-κοινωνική δύναμη των τσιφλικάδων, που επηρέαζε καταλυτικά και σ' όλα τα επίπεδα, τις διαδικασίες λήψης απόφασης, αλλά κι υλοποίησης των οποίων μέτρων πολιτικής γης, και που

εκφραζόταν με σημαντική μάλιστα εκπροσώπηση σ' όλα τα αστικά κόμματα,

(δ) απ' τα πολυδιάστατα οικονομικοκοινωνικά προβλήματα που προκάλεσε η Μικρασιατική καταστροφή,

(ε) απ' την αδυναμία της ομάδας των Κοινωνιολόγων και του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμμα της Ελλάδας (αργότερα Κ.Κ.Ε.) να παρέμβουν ουσιαστικά στις διαδικασίες διαμόρφωσης κι υλοποίησης της «Αγροτικής Μεταρρύθμισης», η όποια έτσι αποτέλεσε τελικά, έργο της αστικής τάξης αντιφατικό, δημαγωγικό κι ανολοκλήρωτο, σημαδεμένο με τις διαδοχικές αναστολές και τα πισωγυρίσματα, που απόγραφαν πιστά τη διαδικασία προσαρμογής και συμφωνίας των τσιφλικάδων στα σχετικά μέτρα και νομοθετήματα της κάθε Κυβέρνησης.

ΑΜΟΙΒΑΙΑ ΑΠΟΔΕΚΤΟΣ Ο ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ

Έτσι τα πέντε διατάγματα της 20.5.1917 της προσωρινής Κυβέρνησης του Βενιζέλου της Θεσσαλονίκης κι ο νόμος 1072 της 18.11.1917 πού εισηγήθηκε ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, (σύμβουλος επί του εσωτερικού εμπορίου και των δημόσιων κτημάτων της προσωρινής Κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης και αργότερα Υπουργός Γεωργίας), αποτελεί ένα αμοιβαία αποδεκτό συμβιβασμό της ανερχόμενης αστικής τάξης με τους μεγαλογαιοκτήμονες, πού έθιγε μόνο τις πάνω από 1. 000 στρ. ιδιοκτησίες τους, κατά τα 2)3, χωρίς ποτέ να μένουν στον αρχικό ιδιοκτήτη, λιγότερα από 1.000 στρέμματα, και πάντα μετά από αποζημίωση.

Η πολιτική γης, σ' αυτή τη περίπτωση, (και στη διάθεση των

δημόσιων κτημάτων των νέων χωρών), απέβλεπε στην αποκατάσταση των ακτημόνων καλλιεργητών σε μικροϊδιοκτήτες, με κλήρους οριακής επιβίωσης οικογενειών αυτοκαλλιεργητών, χωρίς καμιά κεντρική πρόβλεψη προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης και το κυριότερο, με διατήρηση και προστασία θεωρητικά και πραχτικά, της μεγάλης αγροτικής ιδιοκτησίας και των τσιφλικιών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και σήμερα 64 χρόνια με τα την «Αγροτική Μεταρρύθμιση» του 1917 εξακολουθούν να υπάρχουν 840 μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες που ενώ αποτελούν το 0,1 % μόνο των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, καλύπτουν το 2,5% του συνόλου της γεωργικής γης (δηλαδή 848.760 στρ.).

Ένα άλλο σημείο πού πρέπει να προσεχθεί, είναι ότι ενώ ή θεωρητική πρόθεση του νομοθέτη ήταν ν' απαλλοτριωθούν όλες οι αγροτικές ιδιοκτησίες μοναστηριών, ευαγών ιδρυμάτων και ιδιωτών πού μένουν μόνιμα έξω απ' την Ελλάδα προς όφελος των ακτημόνων καλλιεργητών, σήμερα, η μεν μοναστηριακή περιουσία όχι μόνο δεν έχει θιγεί αλλά είναι και άγνωστη, ακόμα και στο επίσημο κράτος, λόγω της ανυπαρξίας του Ενιαίου Εθνικού Κτηματολογίου και των στεγανών διαδικασιών του ΟΔΔΕΠ, εξακολουθούν δε να υπάρχουν τεράστια τσιφλίκια, σαν αυτό π.χ. του Φρ. Νόελ Μπαίκερ στη Χαλκίδα έκτασης 47.500 στρ.

(ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ)